

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕСИТЕТ

Факультет інформаційних технологій, обліку та фінансів
Кафедра фінансів і кредиту

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

БРЕЙТ Карина Олександрівна

УДК 336.7

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
«Концентрація банківської системи України:
загрози та перспективи»

072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

Подається на здобуття освітнього ступеня магістра

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Карина БРЕЙТ

Керівник роботи
СУС Леся Валеріївна
к.е.н., доцент

Житомир – 2025

Робота виконана на кафедрі фінансів і кредиту Поліського національного університету

Рецензент:

завідувач кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту Поліського національного університету, д.е.н., професор Наталія Михайлівна МАЛЮГА

Висновок комісії за результатами попереднього захисту:

допустити до захисту

Голова комісії _____ Олександр ВІЛЕНЧУК

Висновок кафедри фінансів і кредиту за результатами попереднього захисту: допустити до захисту.

Протокол засідання кафедри фінансів і кредиту № __ від «__» грудня 2025 р.

Завідувач кафедри фінансів і кредиту _____ Лариса НЕДІЛЬСЬКА

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти Карина Олександрівна БРЕЙТ захистила кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____,

за університетською шкалою _____

Секретар ЕК _____ Тетяна ТОВСТУХА

«__» грудня 2025 р.

АНОТАЦІЯ

Брейт К. О. Концентрація банківської системи України: загрози та перспективи. - Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 072 - фінанси, банківська справа та страхування. - Поліський національний університет, Житомир, 2025.

У роботі проведено аналіз стану та структури банківської системи України. Для оцінки рівня концентрації банківської системи, а також її впливу на фінансову стабільність та конкуренцію, розраховано показники концентрації: CR_n , індекс HHI , а також проведено кореляційно-регресійний та SWOT-аналіз. Розглянуто зарубіжний досвід регулювання банківської концентрації і сформульовано пропозиції щодо оптимізації структури банківської системи України.

Встановлено, що домінування державних банків забезпечує короткострокову стійкість, проте водночас створює довгострокові ризики монополізації та «Too Big to Fail». Запропоновано напрями оптимізації структури банківської системи: поступове зниження ролі держави у комерційному банкінгу, розвиток FinTech-сектору та підтримка середнього сегменту банків. Практичне значення роботи полягає у можливості використання результатів для формування збалансованої політики деконцентрації та інтеграції України до європейського фінансового простору.

Ключові слова: банківська система, конкуренція, концентрація, CR_{10} , фінтех, HHI , олігополія, регулювання, стабільність, Too Big to Fail.

SUMMARY

Breit K. O. Concentration of the Banking System of Ukraine: Threats and Prospects. – Qualification thesis as a manuscript. Qualification thesis submitted for the Master’s degree in specialty 072 – Finance, Banking and Insurance. – Polissia National University, Zhytomyr, 2025.

The thesis examines the concentration of the Ukrainian banking system and its impact on financial stability and competition. It is shown that the dominance of state-owned banks ensures short-term resilience but simultaneously creates long-term risks of monopolization and “Too Big to Fail.” Concentration indicators CR_{10} , CR_{20} , and HHI were calculated, confirming the high level of market oligopolization. Correlation-regression and SWOT analyses demonstrated the dual nature of concentration. The proposed optimization measures include gradual reduction of the state’s role in commercial banking, development of the FinTech sector, and support for medium-sized banks. The practical significance of the study lies in the possibility of applying its results to shape a balanced deconcentration policy and facilitate Ukraine’s integration into the European financial space.

Keywords: banking system, competition, concentration, CR_{10} , FinTech, HHI , oligopoly, regulation, stability, Too Big to Fail.

Зміст

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕНТРАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ	9
1.1 Економічна сутність поняття «концентрація банківської системи»	9
1.2 Ключові показники та методи оцінювання рівня концентрації	10
1.3 Вплив концентрації на стабільність банківського сектору	12
1.4 Висновки по розділу 1	13
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РІВНЯ КОНЦЕНТРАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	14
2.1 Сучасний стан і структура банківської системи України	14
2.2 Динаміка показників концентрації в банківському секторі	18
2.3 Оцінка впливу концентрації на фінансову стабільність та конкуренцію	20
2.4 Висновки по розділу 2	22
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ТА НАПРЯМИ УПРАВЛІННЯ КОНЦЕНТРАЦІЄЮ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	23
3.1 Зарубіжний досвід регулювання банківської концентрації	23
3.2 Пропозиції щодо оптимізації структури банківської системи України	25
3.3 Висновки по розділу 3	29
ВИСНОВКИ	31
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	33

ВСТУП

Актуальність теми та аналіз останніх досліджень. Сучасна банківська система є невід’ємною складовою фінансового сектору держави, що забезпечує ефективний розподіл фінансових ресурсів, підтримує макроекономічну стабільність та сприяє економічному зростанню. Одним із ключових аспектів її функціонування є ступінь концентрації, який безпосередньо впливає на конкурентне середовище, фінансову стійкість та ефективність діяльності банків. Стабільне функціонування банківської системи є критично важливим для забезпечення економічного зростання та національної безпеки. Ключова роль банківської системи полягає у виконанні посередницької (трансформаційної) функції, забезпечуючи ефективний перерозподіл тимчасово вільних грошових коштів від заощаджень до інвестицій.

Актуальність дослідження зростає в умовах післявоєнної трансформації економіки України, коли банківська система стає ключовим механізмом відновлення та модернізації фінансової інфраструктури. Високий рівень концентрації активів у державних банках створює як стабілізаційний ефект, так і ризики надмірної залежності від держави, що потребує збалансованої політики деконцентрації. Додатково актуальність теми визначається необхідністю інтеграції України до європейського фінансового простору, де питання конкуренції та антимонопольного регулювання є пріоритетними.

Питання концентрації банківської системи вивчани такі науковці, як: Барановська І.О., Березовик В., Прозоров Ю., Гасюк М.О., Кубах Т., Кравченко М.В., Литвиненко О.П., Осецький В., Григорук М., Поліщук І.С., Рашкован В., Корнилюк Р., Савченко Л.І., Шиманська О.П., Городецький М.І., Шкварчук Л.О., Калин В.І.

Мета дослідження – розкрити теоретико-методологічні засади дослідження концентрації банківської системи, визначити її сутність, види, чинники формування та вплив на стійкість фінансового сектору. Актуальність теми зумовлена тим, що концентрація банківського сектору в Україні зростає, особливо

після 2014 року, коли відбулася масштабна реструктуризація системи та посилення ролі державних банків.

Завдання дослідження:

1. Дослідити економічну сутність і характеристику концентрації банківської системи.
2. Розглянути основні підходи до оцінювання рівня концентрації та методи її вимірювання.
3. Проаналізувати зарубіжний досвід регулювання концентрації банківських систем.
4. З'ясувати взаємозв'язок між концентрацією та фінансовою стабільністю банківської системи.

Об'єкт дослідження - процеси концентрації в банківській системі.

Предмет дослідження - теоретичні, методологічні та аналітичні аспекти оцінювання й регулювання концентрації банківської системи.

Методи дослідження. У процесі дослідження застосовано статистичний, аналітичний та економетричний методи. Зокрема, розраховано класичні показники концентрації банківської системи - коефіцієнти CR_n (CR_5 , CR_{10} , CR_{20}) та індекс Герфіндала–Гіршмана. Проведено порівняльний аналіз динаміки активів у банківській системі, а також здійснено кореляційно-регресійне моделювання для визначення факторів впливу.

Елементи наукової новизни одержаних результатів полягає у комплексному дослідженні сучасних тенденцій концентрації банківської системи України з урахуванням актуальних процесів націоналізації, ролі державних банків і впливу воєнних факторів на структуру ринку.

Перелік публікацій автора за темою дослідження:

1. Особливості концентрації активів банківської системи. *Матеріали III Всеукраїнської конференції. Кам'янець-Подільський, 2025.*
2. Державні банки та їх межі в концентрації банківського сектору. *Фінансове забезпечення економіки. Житомир : Поліський університет, 2025.*
3. Удосконалення системи моніторингу концентрації банківської системи. Студентські наукові читання 2025. Матеріали конференції першого туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт Поліського національного університету, 27 листопада 2025 р.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання отриманих результатів для вдосконалення регуляторної політики НБУ, зокрема щодо моніторингу рівня концентрації, оцінки системних ризиків та формування антимонопольних підходів. Запропоновані рекомендації щодо оптимізації структури банківської системи можуть бути використані державними органами та банківськими установами під час розроблення стратегій розвитку, приватизації державних банків та зміцнення конкурентного середовища. Отримані моделі й аналітичні підходи можуть також слугувати інструментом для прогнозування впливу концентрації на фінансову стабільність у період післявоєнного відновлення.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 28 сторінок. Дослідження проілюстровано 2 рисунками та 7 таблицями.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕНТРАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

1.1 Економічна сутність поняття «концентрація банківської системи»

Банківська система посідає центральне місце у фінансовому секторі, забезпечуючи трансформацію заощаджень в інвестиції, підтримання платіжної інфраструктури та стабільність економічних процесів. Одним із ключових параметрів її функціонування є рівень концентрації, який визначає ступінь зосередження активів, депозитів, капіталу та ринкової влади у найбільших фінансових установах [29]. У науковій літературі концентрація банківської системи (англ. *Concentration of Banking System*) розглядається як характеристика структури ринку, яка відображає нерівномірність розподілу ринкових часток між учасниками та визначає силу конкурентного середовища [35]. Високий рівень концентрації свідчить про формування олігополії або навіть квазі-монополії, що може одночасно підвищувати стійкість сектору та створювати ризики для ефективності ринку.

Згідно з методологією Світового банку, одним із базових індикаторів концентрації є частка активів трьох найбільших банків у сукупних активах сектору (CR_3), яка вважається ключовим маркером ринкової домінантності. Використання цього показника дозволяє оцінити ступінь впливу найпотужніших банківських груп на систему та виявити можливі загрози монополізації. Однак концентрація формується не лише внаслідок органічної ринкової еволюції, а й під дією інституційних, політичних і кризових чинників [26]. Саме цим пояснюється специфіка українського банківського сектору, де сучасна структура ринку є результатом, передусім, масштабної регуляторної трансформації.

Погляди на природу концентрації в економічній літературі умовно групуються у двох напрямках. Перший розглядає концентрацію як наслідок консолідації капіталу й оптимізації масштабів діяльності, що передбачає підвищення ефективності та зміцнення стійкості сектору. Другий підхід визначає концентрацію як показник ринкової влади, яка зростає зі збільшенням домінування

найбільших банків і може сприяти звууженню конкуренції, зростанню бар'єрів входу та формуванню монопольної ренти. Для України ці теоретичні підходи мають особливе практичне значення, оскільки ринок, у якому домінує державний капітал, поєднує елементи як стабільності, так і вразливості. З одного боку, державні банки виконують критично важливі функції у кризові періоди та забезпечують макрофінансову стійкість. З іншого - їхній надмірний вплив підсилює фінансові ризики та стримує розвиток конкурентного середовища. Саме тому вітчизняні науковці та міжнародні організації наголошують на необхідності визначення оптимальних меж державної присутності у банківському секторі, що має забезпечувати баланс між стабілізаційною роллю держави та ринковими механізмами [15].

Отже, економічна сутність концентрації банківської системи в Україні формує унікальну модель ринку, у якій поєднуються наслідки кризової консолідації, домінування державного капіталу та особливості воєнної економіки. Це зумовлює необхідність подальшого дослідження концентрації не лише як структурного показника банківської системи, але й як комплексного інституційного явища, що визначає характер розвитку фінансового сектору в середньо- та довгостроковій перспективі.

1.2 Ключові показники та методи оцінювання рівня концентрації

Кількісне оцінювання концентрації є необхідним для моніторингу та регуляторного втручання. Методологія ґрунтується на використанні індикаторів, які вимірюють розподіл ринкової частки (за активами, депозитами, капіталом чи іншими показниками) між учасниками ринку. Основними міжнародно визнаними інструментами є Коефіцієнт концентрації (CR_n) та Індекс Херфіндаля-Хіршмана (HHI) [39].

Коефіцієнт концентрації CR_n вимірює сукупну частку ринку, контрольовану n найбільшими банками, і є найбільш простим та інтуїтивно зрозумілим показником (1.1).

$$CR = \sum_{i=1}^n S_i \quad (1.1)$$

де S_i - частка i -го банку на ринку (у відсотках);

n - кількість найбільших банків (зазвичай CR_3 , CR_5 або CR_{10}).

Перевага: CR_n дає швидке уявлення про частку ринку, що контролюється лідерами.

Недолік: Цей показник не чутливий до внутрішнього розподілу часток.

Індекс HHI – це стандартизований показник, що використовується антимонопольними органами (зокрема, Міністерством юстиції США та ЄС) [21], [35]. І є більш чутливим до наявності домінуючих гравців, оскільки він враховує не лише кількість, але й нерівномірність розподілу часток.

HHI розраховується як сума квадратів ринкових часток усіх учасників ринку (1.2).

$$HHI = \sum_{i=1}^n S_i^2 \quad (1.2)$$

де S_i - частка активів i -го банку у загальному обсязі активів системи.

Міжнародні регуляторні пороги:

$HHI < 1000$ пунктів: неконцентрований ринок.

$HHI = 1000-1800$ пунктів: помірно концентрований ринок (вимагає пильного моніторингу).

$HHI > 1800$ пунктів: високо концентрований ринок (олігополія) (вимагає жорсткого антимонопольного контролю, особливо при злиттях).

Перевага: Завдяки зведенню часток у квадрат, HHI надає більшу вагу більшим банкам, ефективно відображаючи ступінь монополізації та впливу найбільших гравців.

Недоліки: створює ризики монополізації, зниження конкуренції, нерівного доступу до кредитних ресурсів для малого та середнього бізнесу.

1.3 Вплив концентрації на стабільність банківського сектору

Питання впливу концентрації на стабільність банківського сектору є одним із найбільш дискусійних у сучасній економічній теорії. Зростання частки провідних банків у структурі активів та депозитів може одночасно посилювати стійкість фінансової системи й створювати умови для підвищення системних ризиків. Теоретичний аналіз цього явища зазвичай базується на протиставленні двох концептуальних підходів: гіпотези «Concentration-Stability» (C-S) та гіпотези «Concentration-Fragility» (C-F). Кожна з них має власні аргументи й емпіричні підтвердження, а їхня релевантність значною мірою залежить від інституційних особливостей національного фінансового ринку [20]. Прихильники гіпотези Concentration–Stability виходять із припущення, що більші банки володіють розширеними можливостями диверсифікації активів і пасивів, що дозволяє їм ефективніше поглинати локальні та макроекономічні шоки. Реалізація ефекту масштабу знижує вартість операційної діяльності, підвищує конкурентоспроможність і забезпечує стійкість навіть у кризових умовах. Сформовані капітальні буфери та доступ до стабільніших джерел фінансування дозволяють таким інститутам підтримувати ліквідність, кредитування та розрахунки навіть у періоди значних економічних потрясінь. Українська практика частково підтверджує цю гіпотезу: під час пандемії COVID-19, а згодом і в умовах повномасштабної війни, саме найбільші банки, у тому числі державні, зберегли операційну стабільність, забезпечили безперебійну роботу платіжної інфраструктури та виконання соціально значущих функцій [40].

Однак протилежна гіпотеза Concentration-Fragility наголошує, що надмірна концентрація неминуче породжує системні ризики. Зростання ринкової влади небагатьох банків призводить до ефекту «Too Big to Fail», що створює залежність держави від необхідності порятунку таких установ у разі їхнього банкрутства. Ці ризики підтверджуються фактичними тенденціями ринку .В умовах України, де концентрація сформувалася не стільки під впливом ринкових механізмів, скільки

внаслідок кризових процесів і державного втручання, класичні гіпотези C-S і C-F набувають специфічного змісту.

Таким чином, вплив концентрації на стабільність банківського сектору України є багатограним та залежить від балансу між стабілізаційною роллю великих, переважно державних банків, і потребою розвитку конкурентного середовища.

Висновки по розділу 1

1. Встановлено, що концентрація банківської системи є багатограним явищем, яке поєднує економічні, інституційні та політичні чинники. У національному вимірі вона набуває інституційного характеру через масштабну участь держави у банківському секторі.

2. Доведено, що високий рівень концентрації забезпечує короткострокову фінансову стійкість системи, проте водночас створює довгострокові ризики монополізації, зниження конкуренції та посилення фіскального навантаження.

3. Показано, що теоретичні гіпотези «Concentration–Stability» та «Concentration–Fragility» у випадку України набувають специфічного змісту: великі банки виконують стабілізаційну функцію у кризові періоди, але водночас формують ризики «Too Big to Fail».

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ І ОЦІНКА РІВНЯ КОНЦЕНТРАЦІЇ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

2.1 Сучасний стан і структура банківської системи України

Банківська система України є ключовим інститутом фінансової інфраструктури, що забезпечує акумулювання, перерозподіл і трансформацію фінансових ресурсів економіки. Вона функціонує як дворівнева модель, де провідну роль відіграє Національний банк України, який здійснює монетарну політику, банківський нагляд і регулювання, тоді як комерційні банки забезпечують основний спектр фінансових послуг для домогосподарств, підприємств та державного сектору.

Сучасний стан банківської системи є результатом глибокої трансформації, що відбулася протягом останнього десятиріччя під впливом економічних криз, воєнних подій, реформ у сфері регулювання, а також процесів консолідації [33].

Найсуттєвіший вплив на структуру банківської системи здійснила реформа 2014-2017 років, відома як «Велика чистка». Її проведення було зумовлене необхідністю стабілізувати сектор після фінансової кризи, виявлення системних порушень у корпоративному управлінні, непрозорих структур власності, а також дефіциту капіталу у багатьох банків. У результаті реалізації масштабної програми виведення неплатоспроможних установ з ринку кількість банків зменшилася більш ніж утричі. Динаміку скорочення кількості банків у 2014-2024 рр. наведено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Динаміка кількості банків в Україні у 2014-2024 рр., шт

Показники	Роки										
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Всього	163	117	96	82	77	75	74	71	67	63	61
в т.ч. іноземних	51	41	38	38	37	35	33	33	30	27	26

Джерело: розраховано за даними НБУ [22].

Аналіз наведених даних свідчить, що ринок пройшов етап різкої консолідації, який суттєво вплинув на його структуру та рівень конкуренції. Якщо станом на 2014 рік банківська система була надмірно фрагментованою, мала значну кількість слабких та технічно неплатоспроможних банків, то після очищення вона наблизилася до моделі, властивої розвиненим фінансовим системам. Водночас таке скорочення мало і зворотний ефект - підвищення рівня концентрації, адже активи ліквідованих установ були перерозподілені між найбільшими гравцями ринку.

Особливості структури банківської системи на сучасному етапі визначаються кількома ключовими тенденціями. По-перше, спостерігається домінування установ із державною участю, на які припадає понад половину активів сектора. Ця ситуація нетипова для більшості країн ЄС, де державний капітал відіграє суттєво меншу роль. Домінування державних банків в Україні стало прямим наслідком націоналізації системно важливих установ, зокрема ПриватБанку у 2016 році, а також загостренням кризових явищ у 2014–2022 рр., коли саме державні банки виконували ключові фіскальні та соціальні функції [6].

По-друге, кількість банків з іноземним капіталом також зменшилася, хоча вони і залишаються важливою складовою сектору. Їхня роль пов'язана із доступом до міжнародних фінансових ресурсів, впровадженням сучасних банківських технологій, підтриманням високих стандартів корпоративного управління. Проте воєнні ризики та макроекономічна нестабільність зумовили обмеження їхньої діяльності та низку випадків добровільного згорання бізнесу.

По-третє, українські приватні банки, хоча і зберігають найбільшу кількість установ у системі, займають найменшу частку ринку. Переважно вони спеціалізуються на окремих нішевих сегментах - обслуговування малого та середнього бізнесу, споживче кредитування, фінтех-послуги. Їхня роль у формуванні концентрації є обмеженою, оскільки вони не мають достатньої ринкової потужності для конкуренції з державними і великими іноземними банками [34].

Подальший аналіз структури ринку потребує розгляду позицій найбільших банків, які визначають рівень концентрації активів та ринкової влади. У табл. 2.2 представлено ТОП-10 установ за обсягом активів за 2022-2024 рр.

Таблиця 2.2.

**ТОП-10 банків за рівнем концентрації активів
у банківській системі України (2022–2024 рр.), млрд. грн.**

Банк	01.01.2023		01.01.2024		01.01.2025	
	млрд. грн	Частка (%)	млрд. грн.	Частка (%)	млрд. грн	Частка (%)
АТ КБ "ПриватБанк"	737,4	27,1	879,8	26,6	956,7	25,3
АТ "Ощадбанк"	298,2	10,9	371,9	11,2	462,6	12,2
АТ "Укресімбанк"	256,5	9,4	285,1	8,6	315,5	8,4
АТ "РайффайзенБанк"	187,3	6,9	203,6	6,1	236,3	6,3
АБ "УКРГАЗБАНК"	146,4	5,4	190,3	5,7	213,7	5,7
АТ "ПУМБ"	127,8	4,7	162,5	4,9	195,8	5,2
АТ "УКРСИББАНК"	113,1	4,2	146,6	4,4	173,3	4,6
АТ "Універсалбанк"	95,2	3,5	127,8	3,9*	154,4	4,1
АТ "СЕНС БАНК"	96,1	3,5	130,8	3,9	145,1	3,8
АТ"КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК"	79,2	2,9	111,1	3,3	122,6	3,2
Інші банки	579,6	21,3	701,8	21,2	800,1	21,2
Всього активів	2716,8	100,0	3311,3	100,0	3776,14	100,0

джерело: розраховано за даними [21].

Дані таблиці 2.2 свідчать, що ринок має виразні ознаки олігоцентричної структури. На перше місце за всіма ключовими параметрами виходить ПриватБанк, який є найбільшим банком країни і майже у два рази випереджає за активами наступного гравця – Ощадбанк. Разом з Укресімбанком та Укргазбанком ці установи утворюють ядро державного банківського сектору, яке контролює понад 45 % активів. Серед приватних учасників найбільш вагомими залишаються Райффайзен Банк, ПУМБ, Універсал Банк і Укрсіббанк. Водночас частка інших приватних банків залишається незначною, що лише підтверджує високий рівень нерівномірності розподілу активів.

Показово, що темпи зростання активів у 2022-2024 рр. були найбільшими у державних банків. Це пояснюється такими чинниками, як участь у реалізації державних програм кредитування, залучення ресурсів для фінансування оборонних потреб, а також перерозподіл клієнтської бази в умовах війни. Для порівняння,

приватні та іноземні банки зростали повільніше, що свідчить про зміщення ринкової динаміки у бік державного сектору.

Для більш детальної характеристики структури ринку важливо оцінити розподіл активів між основними групами банків, що представлено у табл. 2.3.

Таблиця 2.3.

Обсяг банківських активів у розрізі груп за 2022-2024 рр., млн. грн

Група банків	2022 р.	2023 р.	2024 р.	Темп приросту 2022–2024, %	Частка в активах (2024), %
Державні банки	1 510 000	1 860 000	2 090 000	38,4 %	55,3 %
Банки з іноземним капіталом	760 000	900 000	1 020 000	34,2 %	27,0 %
Українські приватні банки	446 800	551 300	666 140	49,1 %	17,7 %
Усього активів	2 716 800	3 311 300	3 776 140	-	100

Джерело: розраховано за даними [20].

Аналіз розподілу активів за групами показує, що саме державні банки забезпечили основний приріст активів у системі, тоді як частка іноземних банків залишалася стабільною або зменшувалася, а приватні українські банки не змогли суттєво наростити свою ринкову вагу. Така структура свідчить про високий рівень залежності ринку від державного капіталу, що з одного боку забезпечує стабільність у кризових умовах, а з іншого - створює ризики надмірної концентрації та зниження конкуренції.

Важливим показником структури банківської системи є рівень концентрації власного капіталу, який визначає здатність банків протистояти кризам та підтримувати внутрішню стійкість. На рис. 2.1 наведено розподіл власного капіталу між основними групами банків станом на 01.10.2025 р.

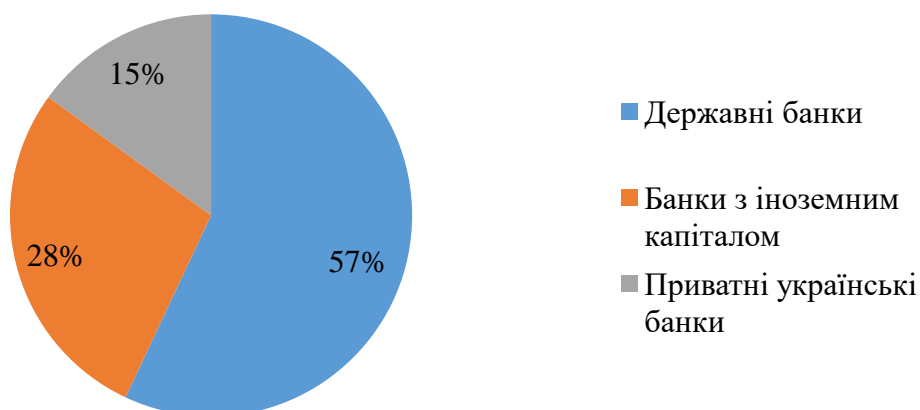

Рис. 2.1. Рівень концентрації власного капіталу в банківській системі України станом на 01.10.2025 р., %

Джерело: розраховано за даними [20].

Подані дані свідчать, що державні банки акумулюють найбільшу частку власного капіталу, що підтверджує їхню ключову роль у системі. Висока частка власного капіталу в державному секторі формує інституційну залежність ринку від держави, посилює вплив регуляторних рішень на конкурентне середовище, а також підвищує системну важливість таких установ.

Таким чином, сучасний стан банківської системи України характеризується складною структурою, у якій поєднуються як позитивні наслідки консолідації (зростання стійкості, поліпшення якості активів, зменшення кількості проблемних банків), так і ризики надмірної концентрації. Домінування державного сектору створює додатковий фіскальний тиск і знижує рівень конкуренції, але водночас забезпечує стабілізаційний ефект в умовах війни. Розуміння цих структурних особливостей є важливим для оцінки рівня концентрації та подальшої розробки стратегічних напрямів розвитку банківської системи України.

2.2 Динаміка концентрації активів банківської системи України

Для комплексної оцінки рівня концентрації банківської системи України використано набір аналітичних індикаторів, що відображають частку ринку

найбільших банків і ступінь нерівномірності розподілу активів між ними. Для оцінки рівня концентрації використано показники, що відображають частку ринку найбільших банків та рівень структурної нерівномірності [9].

Зазначені індикатори дозволяють простежити динаміку ринкової влади найбільших банків та її вплив на конкурентне середовище. У табл. 2.4 наведено динаміку CR_{10} , CR_{20} та HHI в Україні впродовж 2014-2024 рр.

Таблиця 2.4.

Карта оціночних показників концентрації банківського сектору України (на базі чистих активів), 2014–2024 рр.

Рік	CR_{10} (%)	CR_{20} (%)	HHI (Чисті активи)
2014	68.8	83.1	886
2015	72.0	85.7	955
2016	75.5	89.4	886
2017	76.1	90.5	955
2018	77.1	90.9	989
2019	78.6	92.2	1000
2020	78.0	91.6	1581
2021	77.7	91.5	1527
2022	75.5	90.6	1444
2023	77.6	93.1	1787
2024	78.3	93.8	1758

Джерело: розраховано за даними [20].

Проаналізувавши статистичні дані табл. 2.4, можна виділити кілька етапів у динаміці концентрації банківського сектору

У 2014-2017 рр. спостерігалось виражене зростання всіх трьох показників концентрації. Це відповідає етапу активного очищення банківського сектору від неплатоспроможних установ, що призвело до суттєвого скорочення кількості банків та перерозподілу активів на користь найбільших гравців. Зростання CR_{10} та CR_{20} чітко засвідчило посилення концентрації. У 2018-2021 рр. показники CR_{10} і CR_{20} стабілізувалися на високому рівні. Водночас HHI у 2020 р. різко зріс до 1581 під впливом пандемії COVID-19, що відобразило зміни у розподілі часток серед найбільших банків. У 2021 р. значення індексу дещо знизилась. У 2022 р., на початку повномасштабного вторгнення, відбулося тимчасове зниження всіх трьох показників (CR_{10} - 75,5 %, CR_{20} - 90,6 %, HHI - 1444). Проте вже у 2023–2024 рр.

концентрація знову зростає: CR_{20} досяг 93,8 %, а ННІ - 1758, що свідчить про адаптацію найбільших банків до умов воєнного часу та посилення їхніх позицій.

Таким чином, динаміка індикаторів підтверджує високу концентрацію активів у банківській системі України. Незважаючи на коливання, CR_{10} і CR_{20} залишаються стабільно високими, а перевищення ННІ порогу 1500 пунктів означає перехід сектору до категорії висококонцентрованих ринків. Домінування державних і напівдержавних банків забезпечує стабілізаційний ефект у кризових умовах, але водночас обмежує конкуренцію та підвищує залежність ринку від державного капіталу [39].

Отже, поточний рівень концентрації має подвійний вплив: він підтримує макрофінансову стійкість, але створює ризики надмірної залежності від держави. Це потребує збалансованої політики НБУ, спрямованої на розвиток конкуренції, диверсифікацію сектору та залучення нових інвесторів.

2.3 Оцінка впливу концентрації на фінансову стабільність та конкуренцію в Україні

Оцінка впливу концентрації банківської системи на фінансову стабільність та конкуренцію є одним із ключових етапів аналізу розвитку вітчизняного фінансового сектору. Рівень концентрації визначає силу ринкової влади окремих банків, їхню здатність впливати на ціноутворення кредитно-депозитних продуктів, доступність фінансових ресурсів для різних секторів економіки, а також стійкість фінансової системи до внутрішніх та зовнішніх шоків. Для кількісної оцінки впливу концентрації на стабільність і конкуренцію використано кореляційно аналіз на основі даних НБУ за 2014-2024 рр. У моделі застосовано показник CR_{10} , який відображає частку десяти найбільших банків у сукупних активах системи, що дозволяє охарактеризувати ринкову владу провідних установ.

Змінні, включені до моделі: залежною змінною виступає CR_{10} - рівень концентрації ринку; незалежними змінними є кількість банків у системі (X_1), реальний ВВП України (X_2) та облікова ставка НБУ (X_3), що впливають на

структуру ринку та поведінку банківських установ. Результати кореляційного аналізу подано в табл. 2.5.

Таблиця 2.5.

Результати кореляційного аналізу

Показник	X1	X2	X3
CR10	-0,94	0,71	-0,33

Джерело: власні дослідження.

Інтерпретація кореляційних зв'язків демонструє, що найсильніший вплив на концентрацію має кількість банків у системі. Кореляційний коефіцієнт $-0,94$ свідчить про дуже сильний обернений зв'язок: зі зменшенням кількості банків CR10 зростає, що підтверджує ефект консолідації після очищення ринку. Позитивна кореляція CR10 з ВВП ($0,71$) означає, що у періоди економічного зростання великі банки збільшують свою ринкову частку швидше, ніж малі. Негативний зв'язок із обліковою ставкою ($-0,33$) вказує на те, що вищий рівень монетарного обмеження частіше гальмує зростання активів великих банків.

Для більш детальної оцінки впливу факторів на концентрацію побудовано багатофакторну регресійну модель (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Результати регресійного аналізу впливу факторів на рівень концентрації активів у банківській системі України (CR₁₀)

Змінна	Коефіцієнт (β)	Стандартна помилка	t-статистика	P-значення	Нижня межа 95%	Верхня межа 95%
Константа (a_0)	87,7544	2,1464	40,88		82,6789	92,8299
Кількість банків (X_1)	- 0,1005	0,0132	-7,62	0,00012	-0,1317	-0,0693
Реальний ВВП (X_2)	- 0,000207	0,000241	-0,86	0,418	-0,000778	0,000363
Облікова ставка НБУ (X_3)	-0,1523	0,0495	-3,08	0,018	-0,2692	-0,0353

Джерело: власні дослідження.

Як видно з табл. 2.6, найбільш значимим чинником є кількість банків у системі (коефіцієнт $-0,1005$, $p < 0,001$), тоді як реальний ВВП не виявився статистично значущим ($p > 0,05$). Облікова ставка НБУ також має значимий вплив

(коефіцієнт $-0,1523$, $p < 0,05$). Високе значення коефіцієнта детермінації ($R^2 = 0,9509$) підтверджує адекватність моделі та пояснює понад 95 % варіації CR_{10} .

Висока концентрація також впливає на динаміку конкуренції. $HHI \approx 1758$ та CR_{10} понад 78 % підтверджують високий рівень концентрації, а реальна конкуренція обмежується десятком найбільших банків [37].

Таким чином, результати проведеного аналізу доводять, що концентрація банківської системи України має суттєвий вплив на фінансову стабільність і конкурентне середовище. Домінування державних банків забезпечує стабільність у кризах, але водночас послаблює конкуренцію та підвищує фінансові ризики [7]. Оптимальним шляхом розвитку є політика керованої деконцентрації, удосконалення корпоративного управління в державних банках, підтримка середніх і малих банків та розвиток фінтех-сегменту.

Висновки по розділу 2

1. Проаналізовано, що кількість банків є ключовим чинником концентрації банківської системи: зі зменшенням числа учасників ринку показник CR_{10} зростає. Це підтверджено сильним оберненим кореляційним зв'язком ($-0,94$).

2. Розраховано високий рівень концентрації банківської системи ($CR_{10} \approx 78$ %, $HHI \approx 1758$) свідчить про олігоцентричну структуру ринку з домінуванням державних банків.

3. Доведено, що конкурентне середовище у банківській системі зазнає тиску: зростають бар'єри входу, знижуються стимули до інновацій, посилюється політичний вплив. Водночас розвиток FinTech-сектору створює альтернативні канали конкуренції, частково компенсуючи ризики монополізації.

4. Побудовано модель впливу показників кількості банків, ВВП та облікова ставка НБУ на рівень концентрації банківської системи. Інтерпретація кореляційних зв'язків демонструє, що найсильніший вплив на концентрацію має кількість банків у системі.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ТА НАПРЯМИ УПРАВЛІННЯ КОНЦЕНТРАЦІЄЮ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

3.1 Зарубіжний досвід регулювання банківської концентрації

Управління концентрацією банківського капіталу є стратегічним завданням для фінансових регуляторів у всьому світі. Міжнародний досвід свідчить, що ефективна політика у цій сфері базується на поєднанні антимонопольного контролю, управління системними ризиками та обмеження участі держави в комерційному банкінгу [2].

У Сполучених Штатах Америки антимонопольна політика базується на чітких кількісних порогах. Якщо після злиття індекс Герфіндаля-Гіршмана (*HHI*) перевищує 1800 або зростає на понад 200 пунктів, Міністерство юстиції може заблокувати угоду [19]. Такий підхід дозволяє запобігти надмірній концентрації та збереженню ринкової конкуренції. У Європейському Союзі регулювання здійснюється на двох рівнях: Європейський центральний банк (ЄЦБ) відповідає за фінансову стабільність, а національні антимонопольні органи - за конкуренцію [20].

Показники CR_n та *HHI* використовуються як індикатори не лише стійкості, а й ринкової влади. Наприклад, у Німеччині *HHI* становить ≈ 870 , у Франції ≈ 810 , у Польщі - ≈ 950 , тоді як в Україні - понад 1750 [19]. Це свідчить про надмірну концентрацію, яка потребує активного антимонопольного реагування. Високий *HHI* в Україні означає не лише ризик для конкуренції, а й для стійкості фінансової системи, що потребує додаткових регуляторних інструментів. Для України доцільним є запровадження *HHI*-лімітів при злиттях банків, а також посилення координації між НБУ та Антимонопольним комітетом України (АМКУ), з фокусом на конкуренцію, а не лише на фінансову стабільність [18]. Для України важливо запровадити *HHI*-ліміти при злиттях банків, щоб уникати надмірної концентрації та забезпечити баланс між стабільністю і конкуренцією.

Ризик “*Too Big to Fail*” (*TBtF*) став глобальним викликом після фінансової кризи 2008-2009 років. У відповідь ЄС запровадив Директиву *BRRD*, яка

передбачає механізм *bail-in* – порятунком банку за рахунок внутрішніх ресурсів (акціонерів, кредиторів), а не державного бюджету [12]. Це дозволяє мінімізувати моральний ризик і зменшити фіскальне навантаження. Крім того, стандарти Базель III передбачають підвищені вимоги до капіталу та ліквідності для системно важливих банків (*G-SIB surcharge*) [17]. У США та ЄС ці вимоги застосовуються до банків, які мають значний вплив на фінансову систему. В Україні, де державні банки відіграють системну роль, аналогічні буфери поки що не запроваджені, що створює вразливість у кризових умовах.

У більшості країн G7 держава зберігає участь лише у спеціалізованих фінансових установах (експортне кредитування, розвиток), а частка державного капіталу в комерційних банках не перевищує 15 %.

На відміну від країн G7, де частка держави у комерційних банках не перевищує 15 % [40], в Україні вона перевищує 55 % [21], що є аномально високим показником. У Польщі та Чехії, які проходили трансформацію після 1990-х років, відбулася успішна приватизація державних банків із залученням стратегічного іноземного капіталу [23]. Це сприяло підвищенню конкуренції, покращенню корпоративного управління та зниженню системних ризиків. В Україні частка держави в банківських активах перевищує 55 % [7], що є аномально високим показником. Така концентрація державного капіталу обмежує конкуренцію, створює ризики політичного впливу та спотворює ринкові сигнали. Відповідно до концепції реформування державного банківського сектору, доцільним є поступове зниження цієї частки до рівня 30-35 % [16], з одночасним посиленням антимонопольного контролю та розвитком альтернативних фінансових сервісів.

Для України перспективними є такі напрями: запровадження *stress-testів* концентрації, введення спеціальних зборів для системно важливих банків, розвиток фінтех-сектору та небанківських фінансових установ, прозора приватизація державних банків із залученням стратегічних інвесторів, а також посилення ролі АМКУ у моніторингу концентрації. Це дозволить збалансувати фінансову стабільність і конкуренцію, зменшити ризики TBtF та забезпечити більш стійкий розвиток банківської системи.

3.2 Пропозиції щодо оптимізації процесів концентрації в банківській системі України

Попри тимчасові переваги стійкості в умовах війни, поточна олігоцентрична структура генерує низку критичних довгострокових проблем, які охоплюють як фінансову стабільність, так і конкурентоспроможність ринку.

Найбільш загрозовим є феномен “Too Big to Fail” (TBtF), що проявляється у надмірному розмірі державних гігантів, зокрема ПриватБанку. У разі їхньої неспроможності держава змушена втручатися, що перетворює ризики окремих установ на фіскальний тягар для бюджету [14]. Події 2016 року стали прикладом того, як системна вразливість може трансформуватися у масштабну бюджетну проблему. Це породжує моральний ризик: неявна гарантія порятунку з боку держави знижує ринкову дисципліну та стимулює менеджмент до надмірних ризиків. Додатково домінування державних банків створює ризик політизації кредитної діяльності, коли пільгові програми реалізуються на політично мотивованих умовах, що спотворює ринкові сигнали та знижує ефективність розподілу капіталу [22].

Висока концентрація обмежує конкуренцію та інноваційність. Домінуючі банки здатні підтримувати широкий спред між депозитними та кредитними ставками, отримуючи олігопольні ренти за рахунок кінцевих споживачів. Водночас бар'єри входу для нових учасників, особливо іноземних інвесторів та FinTech компаній, знижують динаміку модернізації сектору .

Окрему проблему становить витіснення середнього сегменту ринку. Банки, орієнтовані на фінансування малого та середнього бізнесу, втрачають позиції через концентрацію ресурсів у руках найбільших гравців. Це знижує диверсифікацію кредитного ризику та обмежує доступ МСБ до фінансування, що негативно впливає на економічну активність у регіонах.

У сучасних умовах післявоєнного відновлення стратегія управління концентрацією банківського сектору України повинна ґрунтуватися на принципах збалансованості між фінансовою стабільністю та конкурентним

розвитком. Збереження державної участі є виправданим лише в стратегічних сегментах - інфраструктурному, оборонному та соціально важливому фінансуванні. Водночас надмірна присутність держави у комерційному банкінгу має бути поступово знижена шляхом часткової приватизації та залучення стратегічних інвесторів. Це дозволить зменшити системні ризики, підвищити ефективність управління та розширити доступ приватного капіталу до ринку [10].

Оптимізація структури банківської системи України в умовах післявоєнного відновлення вимагає глибокого перегляду ролі ключових інституцій, підвищення рівня конкуренції, зниження системних ризиків та посилення незалежності регуляторної політики. Результати проведеного аналізу свідчать, що структура сучасного банківського сектору характеризується значною концентрацією активів, домінуванням державного капіталу та високою вразливістю до ризику «Too Big to Fail». Такі особливості несуть підвищені фіскальні та системні загрози, знижують інноваційність ринку та ускладнюють реалізацію конкурентної політики. У зв'язку з цим виникає об'єктивна необхідність переходу до моделі керованої деконцентрації, яка ґрунтується на збалансованості між фінансовою стабільністю та ринковою ефективністю [12].

Одним із ключових напрямів оптимізації є трансформація участі держави у банківському секторі. Надмірна частка державних банків створює ризики політичного впливу, спотворення конкурентного середовища та зростання бюджетних витрат у разі кризових проявів. Міжнародний досвід показує, що країни G7, Польща та Чехія дотримуються помірної частки держави на рівні 20–35 %, що забезпечує баланс між контролем над стратегічними фінансовими функціями та розвитком приватного сектору. Для України оптимальним є поступове зниження частки держави до 30–35 % шляхом поетапної приватизації, залучення стратегічних інвесторів, підвищення стандартів корпоративного управління та збереження контролю над спеціалізованими установами, такими як експортно-кредитні агентства або банки розвитку. Такий підхід забезпечить не лише диверсифікацію власності, але й зменшення фіскального навантаження та підвищення ринкової дисципліни. Неменш важливим напрямом оптимізації є

інституціоналізація антимонопольного моніторингу. З урахуванням того, що індекс Герфіндаля–Гіршмана в Україні високий рівень концентрації активів потребує запровадження системи постійного моніторингу банківського ринку. У міжнародній практиці такі механізми є невід’ємною частиною діяльності регуляторів та антимонопольних органів. Важливим елементом оптимізації є розвиток середнього сегменту банків та підтримка фінансових інновацій. Досвід інших країн демонструє, що саме середні банки забезпечують конкуренцію, підтримують розвиток малого та середнього бізнесу, а також сприяють регіональному економічному зростанню. В Україні їхня частка залишається обмеженою, що посилює залежність від великих гравців. Для підвищення їхнього потенціалу необхідно розширити доступ до платіжної інфраструктури, скоротити регуляторні бар’єри, впровадити «регуляторні пісочниці» для FinTech, що сприятиме розвитку цифрових інститутів (neobanking, open-banking), зниженню вартості банківських продуктів і формуванню додаткового конкурентного тиску на великих учасників ринку [16]. Забезпечення прозорості та незалежності регуляторної політики є ще одним критично важливим напрямом оптимізації. Автономія Національного банку у питаннях банківського нагляду, оцінки концентрації та системних ризиків є фундаментом для ефективною реалізації монетарної та макропруденційної політики. Запровадження незалежних наглядових рад у державних банках, конкурсне призначення керівництва, застосування міжнародних стандартів корпоративного управління (OECD, EBA) сприятиме зниженню політичного впливу та підвищенню прозорості прийняття управлінських рішень.

З метою наочного представлення системи заходів, спрямованих на оптимізацію структури банківської системи України, доцільно представити їх у вигляді схеми, що узагальнює ключові напрями, їхній взаємозв’язок та стратегічне значення (рис. 3.1). Така схема дозволяє візуально структурувати комплекс заходів, які у сукупності формують основу політики деконцентрації та розвитку конкурентного фінансового середовища.

Оптимізація структури банківської системи України	
Оптимізація ролі держави	<ul style="list-style-type: none"> • Зниження частки до 30-35% • Прозора приватизація • Збереження спецфункцій держбанків
Антимонопольний моніторинг	<ul style="list-style-type: none"> • Контроль ННІ та CRn • Нагляд НБУ-АМКУ • Запобігання олігополії
Управління TBtF та системними ризиками	<ul style="list-style-type: none"> • Bail-in (BRRD) • Підвищені буфери • Антикризові плани
Підтримка середнього сегменту та FinTech	<ul style="list-style-type: none"> • регуляторні «пісочниці» • доступ до інфраструктури • цифрові банки та open-banking.
Підсилення прозорості та інституційної незалежності	<ul style="list-style-type: none"> • незалежні наглядові ради • конкурсне призначення менеджменту • стандарти OECD та ESG.

Рис. 3.1. Напрями оптимізації структури банківської системи України

Джерело: власні дослідження.

У контексті високого рівня концентрації банківської системи важливим інструментом стратегічної оцінки є SWOT-аналіз, який дозволяє систематизувати сильні та слабкі сторони ринку, а також визначити можливості та загрози, що формують середовище його розвитку (табл. 3.1). Виконання SWOT-аналізу забезпечує глибше розуміння внутрішньої структури банківської системи та дозволяє сформулювати оптимальні стратегічні комбінації для її трансформації.

Проведений аналіз демонструє, що українська банківська система має значний потенціал для модернізації завдяки поєднанню сильних сторін - фінансової стійкості провідних банків, наявності ефекту масштабу, здатності підтримувати державні програми - з можливостями, які відкриває післявоєнне відновлення, цифрова трансформація та інтеграція у європейські стандарти регулювання. Водночас слабкі сторони, зокрема надмірна концентрація активів, високі бар'єри входу на ринок та системна вразливість до криз, разом із зовнішніми загрозами - воєнними ризиками, макроекономічною нестабільністю та потенційною

олігополізацією, вимагають реалізації цілісної, узгодженої та довгострокової стратегії оптимізації.

Таблиця 3.1

SWOT-аналіз концентрації та оптимізації банківської системи України

S – Strengths (Сильні сторони)	W – Weaknesses (Слабкі сторони)
Високий рівень стабільності найбільших банків.	Надмірна концентрація активів у 5-10 установах.
Ефект масштабу, можливість реалізовувати великі інфраструктурні та державні програми.	Зниження конкуренції та інноваційності через домінування державних банків.
Централізоване управління держпрограмами (5-7-9 %, оборонні проєкти).	Високі бар'єри входу для нових банків та FinTech.
Висока довіра населення під час кризових періодів.	Ризик ТВtF і значне фіскальне навантаження.
O - Opportunities (Можливості)	T - Threats (Загрози)
Післявоєнне відновлення економіки та фінансування через банківський сектор.	Тривала макроекономічна та воєнна нестабільність.
Залучення стратегічних інвесторів і міжнародних фінінститутів.	Політичний вплив на діяльність державних банків.
Цифрова трансформація, розвиток FinTech і open-banking.	Подальша олігополізація ринку та витіснення малих банків.
Приватизація держбанків та модернізація корпоративного управління.	Ризик системної кризи у разі проблем у одного з держбанків.

Джерело: [19].

Таким чином, запропоновані напрями оптимізації формують основу для побудови збалансованої, конкурентної та стійкої банківської системи, що здатна ефективно виконувати свої функції в умовах післявоєнної трансформації економіки України, забезпечувати фінансову інклюзію, підтримувати інновації та сприяти макрофінансовій стабільності держави.

Висновки по розділу 3

1. Запропоновано напрями оптимізації структури банківської системи України є комплексною відповіддю на виклики надмірної концентрації та домінування державного капіталу. Їх реалізація дозволить сформувати відкриту й ефективну фінансову систему, здатну підтримувати економічне зростання та інтеграцію до європейського фінансового простору.

2. Підтверджено SWOT-аналізом подвійний характер концентрації: вона забезпечує стабільність великих банків, але водночас створює системні ризики та

обмежує конкуренцію. Тому стратегія розвитку має поєднувати переваги масштабних установ із заходами щодо підтримки середнього сегменту, цифровізації та антимонопольного регулювання.

3. Доведено, що збалансована політика деконцентрації, поступове зниження ролі держави у комерційному банкінгу, розвиток FinTech та посилення незалежності регуляторів формують основу для побудови конкурентної та стійкої банківської системи. Така система здатна забезпечити фінансову інклюзію, підтримати інновації та сприяти макрофінансовій стабільності держави в умовах післявоєнної трансформації економіки.

ВИСНОВКИ

1. Встановлено, що концентрація банківської системи України виявилася складним і багатогранним явищем, що поєднує економічні, інституційні та політичні чинники. У національному контексті вона має виразний інституційний характер, зумовлений значною присутністю держави у банківському секторі. Це дозволяє трактувати концентрацію не лише як економічний показник, а як комплексну характеристику, що визначає співвідношення між фінансовою стабільністю та рівнем конкуренції.

2. Доведено, що високий ступінь концентрації сприяє короткостроковій стійкості системи, проте водночас породжує довгострокові ризики монополізації, зниження конкурентності та посилення фіскального навантаження. У кризові періоди великі банки виконують стабілізаційну функцію, акумулюючи ресурси та підтримуючи ліквідність, однак у перспективі надмірна концентрація зменшує кількість учасників ринку, обмежує доступ до фінансування малого й середнього бізнесу та посилює залежність бюджету від державних установ.

3. Визначено, що теоретичні моделі «Concentration–Stability» та «Concentration–Fragility» у випадку України набувають специфічного змісту: великі банки одночасно виступають стабілізаторами у кризові періоди та джерелом ризиків «Too Big to Fail». Це створює подвійний ефект, коли безперервність фінансових процесів забезпечується, але у разі проблем держава змушена втручатися, перетворюючи локальні труднощі на системні.

4. Аналіз показав, що кількість банків є визначальним чинником концентрації: зі скороченням числа учасників ринку значення CR_{10} зростає, що підтверджено сильним оберненим кореляційним зв'язком (-0,94). Це свідчить про ефект консолідації після «Великої чистки» 2014–2017 рр. Розраховані показники ($CR_{10} \approx 78\%$, $HHI \approx 1758$) підтверджують олігополістичну структуру ринку з домінуванням державних банків. Така модель обмежує реальну конкуренцію, концентруючи ринкову владу у невеликій кількості гравців.

5. Запропоновано напрями оптимізації структури банківської системи України як комплексну відповідь на виклики надмірної концентрації та домінування державного капіталу. Їх реалізація сприятиме формуванню відкритої та ефективної фінансової системи, здатної підтримувати економічне зростання та інтеграцію до європейського фінансового простору.

6. Проведено SWOT-аналіз, який підтвердив подвійний характер концентрації: вона забезпечує стабільність великих банків, але водночас створює системні ризики та обмежує конкуренцію. Тому стратегія розвитку має поєднувати переваги масштабних установ із заходами щодо підтримки середнього сегменту, цифровізації та антимонопольного регулювання. Це дозволить зберегти баланс між стабільністю та конкурентністю.

7. Побудовано модель впливу показників кількості банків, ВВП) та облікова ставка НБУ на рівень концентрації банківської системи. Інтерпретація кореляційних зв'язків демонструє, що найсильніший вплив на концентрацію має кількість банків у системі

8. Рекомендовано для побудови конкурентної та стійкої банківської системи провадити збалансовану політику деконцентрації, поступове зменшення ролі держави у комерційному банкінгу, розвиток FinTech та посилення незалежності регуляторів. Така система здатна забезпечити фінансову інклюзію, стимулювати інновації та підтримати макрофінансову стабільність держави в умовах післявоєнної трансформації економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архірейська Н.В. Вплив фінансової системи на стабільність економічного розвитку : монографія. Дніпро : УМСФ, 2019. С.131.
2. Артюх О.В., Кузовенкова І.О. Державний фінансовий контроль за дотриманням антимонопольного законодавства України. *Фінанси України*. 2024. № 3. С. 31-40.
3. Барановська І.О. Концентрація банківського капіталу та її вплив на фінансову стабільність. *Фінанси України*. 2023. № 9. С. 45-56.
4. Березовик В.М., Свистун А.О., Хмеловський Т.Г. Вплив глобальних фінансових тенденцій на стабільність банківського сектору України. *Здобутки економіки*. 2024. № 8. С. 15-22.
5. Березовик В., Прозоров Ю. Межі концентрації державного банківського капіталу. *Економіка та суспільство*. 2024. № 63. С. 71-79.
6. Брейт К.О. Особливості концентрації активів банківської системи. *Матеріали III Всеукраїнської конференції. Кам'янець-Подільський*, 2025. С. 12–14.
7. Брейт К.О. Державні банки та їх межі в концентрації банківського сектору. *Фінансове забезпечення економіки*. Житомир : Поліський університет, 2025. С. 30-32.
8. Брейт К.О. Удосконалення системи моніторингу концентрації банківської системи. Студентські наукові читання 2025. Матеріали конференції першого туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт Поліського національного університету, 27 листопада 2025 р.
9. Гасюк М.О. Оцінка індексів концентрації банківської системи України. *Соціально-економічні проблеми*. 2016. № 2. С. 99-104.
10. Гончаренко О.В. Конкуренція на ринку банківських послуг України. *Фінанси України*. 2022. № 7. С. 55-63.
11. Єлісеєва О.К., Перетяцько А. І. Діджиталізація банківського сектору та розвиток фінтех ринку. *Вісник ДонНУЕТ*. 2022. № 2. С. 55-62.
12. Єрмак В.О. Банківська система України у період повоєнного відновлення. *Державне будівництво*. 2023. № 2. С. 18-27.

13. Золковер А.О., Обертинський Б.В. Інвестиційний потенціал банків. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. 2023. С. 44-52.
14. Іваненко П.С. Конкурентні стратегії банків України. *Економіка та держава*. 2021. № 11. С. 22-28.
15. Кубах Т. Концентрація банківської системи України. *Вісник СумДУ*. 2024. № 1. С. 15-28.
16. Кравченко М.В. Ризики високої концентрації у банківському секторі. *Економіка та суспільство*. 2024. № 62. С. 101-108.
17. Крилова О.В., Федорова О.Г., Ісаєв І.С., Сухов Р.В. Банківська система України у післявоєнній відбудові. *Економічний вісник Дніпровської політехніки*. 2023. № 4. С. 139-147.
18. Крючкова І.В. Деструктивні зміни в розподілі доходу. *Економіка і прогнозування*. 2013. № 1. С. 7-26.
19. Литвиненко О.П. Індекси концентрації як інструмент оцінки конкуренції. *Вісник КНЕУ*. 2022. № 4. С. 77-84.
20. Марина А.С., Швець Н.С. Діяльність Антимонопольного комітету України. *Український економічний часопис*. 2024. № 6. С. 44-48.
21. Мельник Т.А. Вплив державних банків на конкурентне середовище. *Світ фінансів*. 2023. № 2. С. 55-63.
22. Національний банк України : офіційний вебсайт. URL: <https://bank.gov.ua>.
23. НаУКМА. Роль банківської системи у відбудові економіки після війни. *Електронний репозитарій*. 2023.
24. Осецький В., Григоруку М. Концентрація капіталу в умовах глобалізації. *Економіка та суспільство*. 2024. № 65. С. 88-95.
25. Панченко І.О. Конкурентоспроможність банківських установ України. *Фінансово-кредитна діяльність*. 2022. № 39. С. 22-30.
26. Петрук О.М., Петрук А.О. Розвиток показників оцінки фінансової стабільності. *Економіка, управління та адміністрування*. 2023. № 3. С. 179-194.

27. Петрук А.О. Фінансова стабільність комерційних банків : монографія. Житомир : Рута, 2024. С.304.
28. Поліщук І.С. Банківська система України: проблеми концентрації. *Економіка і прогнозування*. 2021. № 3. С. 33-41.
29. Посмітна М.В. Макропруденційна політика НБУ. *Фінанси України*. 2023. № 5. С. 326–334.
30. Прутська О. Політика НБУ щодо сталого фінансування. *Економіка та суспільство*. 2021. № 34. С. 112-118.
31. Рашкован В., Корнилюк Р. Концентрація банківської системи України: міфи та факти. *Вісник НБУ*. 2015. № 234. С. 6-38.
32. Романенко Ю.В. Конкуренція та стабільність у банківському секторі. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. 2024. № 5. С. 88-95.
33. М.Р.Белоедов та ін. Розвиток цифровізації банківської сфери в Україні / *Збірник праць МНАУ*. 2024. С. 55-63.
34. Савченко Л.І. Конкуренція та концентрація на ринку банківських послуг. *Фінанси України*. 2022. № 10. С. 41-49.
35. Сидоренко Л.М. Макропруденційна політика та концентрація капіталу. *Фінансово-кредитна діяльність*. 2023. № 42. С. 12-20.
36. Ткаченко О.В. Конкурентні переваги банківських установ України. *Економіка та держава*. 2023. № 9. С. 55-61.
37. Тітов Д., Шедловський О. Фінансова безпека комерційних банків України. *Економіка та суспільство*. 2024. № 64. С. 101-108.
38. Шиманська О.П., Городецький М.І. Депозитний ринок: аналіз концентрації. *Innovation and Sustainability*. 2022. № 4. С. 39-45.
39. Шкварчук Л.О., Калин В.І. Оцінювання рівня концентрації банківської системи. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. Т. 5. № 2. С. 33-41.
40. OECD. Financial Markets and Banking Sector in Ukraine: Resilience and Recovery. Paris : OECD Publishing, 2024.